

Franz Schuberts symfonie in D-groot D708A en haar voltooiing door Gunter Elsholz.

Auteur: *Elsa van Maren*

Naar aanleiding van Schuberts honderdvijftigste sterfdag in 1978, werden een aantal symfonie-schetsen in D-groot door deskundigen uit het stof van de Wiener Stadtbibliothek tevoorschijn gehaald en onderzocht. Het bleek om drie verschillende symfonie-ontwerpen te gaan, die in de Deutsch-catalogus van Schuberts werken de D-nummers 605, 708A en 936A kregen.

De symfonie-schetsen D 708A dateren vermoedelijk uit het voorjaar van 1821 en hebben de vorm van een partitel, d.w.z. dat de grote lijnen genoteerd staan op twee notenbalken, zodat ze eruitzien als een pianocompositie, echter met enkele aanwijzingen voor de instrumentatie. Het geheel vormt een eerste, door de componist haastig neergeschreven en daarom vaak ook moeilijk te ontcijferen “klad”, waarop hij zich later baseert om een volledige orkestpartituur te maken. De schetsen omvatten vier delen die weliswaar niet volledig zijn uitgeschreven, maar wel zover ontwikkeld dat wat er staat min of meer kan worden uitgevoerd. Alleen het scherzo is vrijwel voltooid.

De tijd waarin deze ontwerpen ontstonden was in het leven van Franz Schubert een periode van razendsnelle ontwikkeling waarin hij bezig was over te gaan van het tot dan toe door hem gebezigde klassieke idioom naar een geheel eigen, op de toekomst gerichte muzikale taal. Vermoedelijk komt het door deze ontwikkeling dat hij juist in deze periode vele werken onvoltooid liet, omdat zijn ideeën hem reeds achterhaald toeschenen voordat hij ze goed en wel had uitgewerkt. (Dit geldt eveneens voor de vroegere schetsen D 605, maar niet voor de schetsen D 936A, die van kort voor Schuberts dood gedateerd zijn en dus niet voltooid konden worden). Hoogtepunt van deze periode vormt de symfonie in b-klein uit 1822 die bekend zou worden als de “Onvoltooid”, daar zij slechts twee delen en het begin van een derde bevat. Doordat die twee eerste delen echter volledig waren uitgeschreven, was het geen probleem om ze uit te voeren. In deze compositie, ongetwijfeld zijn meest uitgevoerde symfonische werk, openbaarde zich een volkomen originele, nieuwe Schubert.

De schetsen voor de symfonie D 708A, bleven dus helaas schetsen, meer niet, en een uitvoering ervan was dan ook niet mogelijk zonder ze verder uit te werken; zij bevatten echter, naast zwaktes, ook zoveel moois en interessants, dat het eeuwig zonde zou zijn geweest als ze niet – uiteraard met veel respect – voor het publiek toegankelijk waren gemaakt. Dit gebeurde achtereenvolgens door de Duitse musicoloog en dirigent Peter Gülke (opname uit 1979 met Staatskapelle Dreseden) en door de Engelse musicoloog Brian Newbould (opgenomen in 1984 door Neville Marriner met de Academy of St. Martin-in-the-Fields, en in 1997 door de Scottish Chamber Orchestra o.l.v. Sir Charles Mackerras). Zowel Gülke als Newbould volstonden ermee, de orkestratie van het toch al bijna voltooide Scherzo af te maken; de overige delen lieten zij abrupt afbreken op de plaats waar Schubert met schrijven was opgehouden.

De Duitse componist Gunter Elsholz (1936-2004), die tientallen jaren voornamelijk heeft besteed aan het bestuderen en voltooiën van Schuberts onvoltooid instrumentale werken, beëindigde omstreeks 1997 de (voor zover bekend) eerste en enige volledige versie, hetgeen inhoudt, dat hij de onvoltooid delen zelf completeerde.

Over deze symfonie en haar ontstaan in het kader van Schuberts evolutie schreef Elsholz o.m.:

“Schuberts muzikale vormen [...] zijn zelfdragende structuren die als heliotrope bloemen als het ware naar buiten gericht zijn – sterk verbonden met de natuur en ongetwijfeld in samenklank met haar; men zou het “vroom” kunnen noemen. Daarbij komt de bijna ongelofelijke helderheid van geest waarmee Schubert – om de vergelijking voort te zetten – tuiniert.

In het sonatedeel koestert hij de verworvenheden van zijn voorgangers, die hij echter tegelijkertijd aan zijn eigen streven tracht aan te passen. Bij de orkestrale vorm van de

sonate moest hem dit wel voor bijzondere problemen stellen, want het coloriet en de overige eigenaardigheden van zijn oereigen, romantische uitdrukkingswijze laten zich natuurlijk niet zonder meer aan het streng intellectuele model van Haydn aanpassen. [...] Schubert wil het nieuw en anders, echter niet op intuïtief-onbewuste wijze, maar als resultaat van een denkproces...”.

Met groot inlevingsvermogen heeft Elsholz getracht, dit denkproces na te volgen. Het resultaat hiervan wordt thans voor het eerst ten gehore gebracht.

Zoals reeds gezegd omvat het werk vier delen:

In het eerste deel (“sonatedeel”) ontbreekt de meestal gebruikelijke langzame inleiding en voert het eerste, korte thema in D-groot al snel via de modulatietechniek die Schubert als geen ander beheerste, spiraalsgewijs naar een tweede thema in As-groot – dus drie hele noten (een tritonus) verwijderd van het eerste thema; dit is heel bijzonder en komt verder in de klassieke muziekliteratuur nergens voor. Dit tweede thema vormt in feite het hoofdmotief van dit eerste deel.

Het tweede deel heeft als thema een lieflijke, liedachtige melodie, die heel subtiel wordt uitgewerkt.

Zoals vermeld was het derde deel, een scherzo met trio, in zijn opzet reeds vrijwel voltooid.

Wat men te horen krijgt ligt dus waarschijnlijk zeer dicht bij datgene wat uit Schuberts handen zou zijn gekomen als hij het werk had afgemaakt. De beginnoten van dit scherzo heeft Schubert nogmaals gebruikt, namelijk als uitgangspunt voor het scherzo van zijn laatste voltooide symfonie, de “Grote” in C-groot (D 944).

Over de wervelende Finale tenslotte valt nog te zeggen, dat Schubert zelf hier heeft aangegeven dat het thema door de fluiten moest worden geïntroduceerd.